

**ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ
ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА****THEORETICAL AND CONCEPTUAL ASPECTS OF THE INTERDEPENDENCE
OF ELECTORAL AND LEGAL CULTURE AND CIVIL SOCIETY****Сергієнко Т.І.,**кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри бізнесу та управління
Національного університету «Запорізька політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-4654-9248**Митюк А.В.,**аспірант 2-го року навчання спеціальності 052 «Політологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
ORCID ID: 0009-0007-0867-2724

Стаття присвячена теоретико-концептуальному аналізу взаємозалежності електорально-правової культури та громадянського суспільства в умовах сучасних глобальних трансформацій. У роботі розглянуто ключові аспекти, що визначають взаємодію цих двох важливих складників демократичної системи, зокрема понятійно-категоріальний апарат, що охоплює терміни й концепти електоральної культури, правової свідомості та громадянської активності. Автори аналізують основні елементи електорально-правової культури, такі як рівень обізнаності громадян, їхнє ставлення до виборчих процесів, участь у політичному житті й усвідомлення своїх прав. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між електоральною культурою та розвитком громадянського суспільства, підкреслюючи роль активних громадян у забезпеченні демократичних прав і свобод.

Також розглянуто теоретичні підходи до вивчення громадянського суспільства, його інститутів і функцій у контексті електоральних процесів. Важливою частиною дослідження є аналіз сучасних викликів, зокрема впливу глобалізації, інформаційних технологій і політичних маніпуляцій на функціонування електорально-правової культури та громадянського суспільства. Автори зосереджуються на питаннях дезінформації, маніпуляцій з виборчими процесами й політичними інститутами, що стають особливо актуальними в умовах швидких змін у глобальному політичному ландшафті.

У статті запропоновано нові підходи до підвищення ефективності демократичних процесів, посилення громадянської свідомості й зміцнення інститутів демократії, зокрема, через розвиток електорально-правової культури в умовах сучасних соціально-економічних і політичних викликів. Розроблені рекомендації можуть бути корисними для науковців-політиків, практиків, а також для формування державної політики щодо розвитку демократії та громадянської участі в виборчому процесі.

Ключові слова: електорально-правова культура, громадянське суспільство, демократичні процеси, понятійно-категоріальний апарат, громадянська активність, інформаційні маніпуляції.

The article is devoted to the theoretical and conceptual analysis of the interdependence of electoral and legal culture and civil society in the context of modern global transformations. The paper examines key aspects that determine the interaction of these two important components of the democratic system, in particular the conceptual and categorical apparatus that encompasses the terms and concepts of electoral culture, legal consciousness and civic activity. The authors analyze the main elements of electoral and legal culture, such as the level of awareness of citizens, their attitude to electoral processes, participation in political life and awareness of their rights. Particular attention is paid to the relationship between electoral culture and the development of civil society, emphasizing the role of active citizens in ensuring democratic rights and freedoms. The article also considers theoretical approaches to the study of civil society, its institutions and functions in the context of electoral processes. An important part of the study is the analysis of modern challenges, in particular the impact of globalization, information technologies and political manipulations on the functioning of electoral and legal culture and civil society. The author focuses on the issues of disinformation, manipulation of electoral processes and political institutions, which are becoming especially relevant in the context of rapid changes in the global political landscape.

The article proposes new approaches to increasing the effectiveness of democratic processes, enhancing civic awareness and strengthening democratic institutions, in particular through the development of electoral and legal culture in the context of modern socio-economic and political challenges. The recommendations developed may be useful for political scientists, practitioners, as well as for the formation of state policy on the development of democracy and civic participation in the electoral process.

Key words: electoral and legal culture, civil society, democratic processes, conceptual and categorical apparatus, civic activism, information manipulation.

Вступ. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що в умовах глобальних соціально-економічних і політичних трансформацій взаємозалежність електорально-правової культури та громадянського суспільства стає важливим фактором для забезпечення стабільності й ефективності демократичних процесів. Сучасні виклики, зокрема дезінформація, маніпуляції з виборчими процесами та зміни в політичних інститутах, вимагають більш глибокого розуміння того, як електорально-правова культура, що включає знання, ставлення й поведінку громадян щодо виборів і політичних прав, взаємодіє з громадянським суспільством.

У демократичних суспільствах активна участь громадян у виборчому процесі є невід'ємною частиною функціонування політичних інститутів, а високий рівень електорально-правової культури сприяє зміцненню громадянських прав і свобод. Однак у контексті глобалізації й технологічних змін громадянське суспільство стикається з новими проблемами, такими як обмеження доступу до правдивої інформації та тиск з боку зовнішніх і внутрішніх акторів, що ставить під загрозу демократичні принципи.

Таким чином, вивчення теоретико-концептуальних аспектів взаємозалежності електорально-правової культури та громадянського суспільства є важливим для розроблення стратегії демократичного розвитку й зміцнення інститутів, що забезпечують права і свободи громадян, а також ефективно реагують на сучасні виклики.

Мета статті полягає у вивченні теоретико-концептуальних аспектів взаємозалежності електорально-правової культури та громадянського суспільства. Завдання дослідження полягають в аналізі теоретико-концептуальних аспектів взаємозалежності електорально-правової культури та громадянського суспільства, виявленні основних категорій і концептів, що визначають їх взаємодію, а також у визначенні впливу цих процесів на демократичний розвиток.

Методологія дослідження базується на поєднанні кількох підходів, що забезпечують комплексний аналіз взаємозалежності електорально-правової культури та громадянського суспільства. Для вивчення теоретико-концептуальних аспектів використовуються методи аналізу й синтезу, які дають змогу розкрити сутність основних понять і категорій електоральної культури та громадянського суспільства, а також виявити їх взаємозв'язок у політичному контексті. Порівняльний метод дав змогу порівняти різні теоретичні підходи до аналізу електоральної культури та громадянського суспільства в умовах глобалізаційних змін і технологічних трансформацій. Це допомогло глибше зрозуміти, як і чому змінювалися теоретичні моделі, що стосуються цих явищ, залежно від

історичних, соціальних і політичних умов у різних країнах. Аналіз таких змін дає змогу оцінити актуальність і ефективність наявних підходів, а також адаптувати їх до нових реалій сучасних демократичних процесів. За допомогою контекстуального аналізу вивчено вплив соціально-економічних і політичних трансформацій на розвиток електорально-правової культури й роль громадянського суспільства в умовах змін. Отже, ці методи дали змогу всебічно оцінити взаємозалежність між електорально-правовою культурою та громадянським суспільством і визначити їхній вплив на демократичні процеси в умовах сучасних глобальних змін.

Результати дослідження. Щодо питання змісту, структури й значення електорально-правової культури та громадянського суспільства, то вони стали важливим об'єктом досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, які спеціалізуються на політичних і правових науках. Вивчення цих аспектів здійснюється через призму політичної соціалізації, правової свідомості, участі громадян у виборчих процесах і формуванні громадянського суспільства. Вагомий внесок у розроблення цієї теми зробили як українські, так і зарубіжні науковці, серед яких можна відзначити таких авторів, як Г. Алмонд, С. Верба, С. Навальний, Ю. Веденєєв, П. Стецюк, Ю. Шведа, Г. Почепцов, Є. Малкін, Є. Сучков, В. Полтораєк, В. Чигрин та інші. Їхні дослідження розкривають важливі аспекти взаємозалежності електорально-правової культури та громадянського суспільства, а також роль цих компонентів у розвитку демократичних процесів у різних країнах. Проте, незважаючи на значний внесок вітчизняних і зарубіжних учених у вивчення політичної й правової культури, а також електорально-правової культури та громадянського суспільства, питання їх взаємозалежності залишаються недостатньо дослідженими, зокрема в контексті сучасних глобальних соціально-економічних трансформацій. У багатьох випадках існує розрив між теоретичними розробками та практичними аспектами функціонування цих інститутів у реальному політичному житті, що потребує більш глибокого теоретичного осмислення й систематизації. Тому вивчення взаємозв'язку електорально-правової культури та громадянського суспільства, а також їхнього впливу на демократичні процеси є важливим кроком для розроблення нових підходів до розвитку демократичних інститутів і зміцнення правової культури громадян. Взаємодія електорально-правової культури та громадянського суспільства є ключовим елементом функціонування демократичної системи, оскільки ці два складники взаємопов'язані: рівень розвитку електоральної культури прямо впливає на рівень громадянської активності, а це, у свою чергу, визначає ефективність громадянського

суспільства в його взаємодії з державними інститутами [1, с. 168].

Понятійно-категоріальний апарат, що описує ці взаємозв'язки, охоплює кілька основних термінів і концептів, які допомагають зрозуміти суть електорально-правової культури та її взаємодії з громадянським суспільством.

По-перше, електорально-правова культура визначає рівень обізнаності громадян про свої права й обов'язки у виборчому процесі. Це не лише знання законодавчих норм, а й здатність громадян усвідомлювати важливість виборів, розуміти механізми політичних процесів і брати участь у них. Така культура включає елементи правової свідомості й політичної освіти, що сприяють формуванню активної громадянської позиції [2, с. 54].

Правова свідомість є важливим компонентом електорально-правової культури, оскільки вона визначає, наскільки глибоко громадяни розуміють свої політичні права, зокрема право на участь у виборах. Високий рівень правової свідомості забезпечує не лише виконання законодавчих вимог, а й участь громадян у політичному житті через осмислене й відповідальне голосування [3, с. 284].

Громадянська активність є проявом громадянського суспільства, включає участь громадян у політичних і соціальних процесах, що сприяють демократичним перетворенням. Вона безпосередньо пов'язана з електорально-правовою культурою, оскільки активна участь громадян у виборах, протестах, суспільних ініціативах і громадських рухах є вираженням зрілості громадянського суспільства. Підвищення громадянської активності вимагає розвитку електорально-правової культури, що забезпечує відповідальність та ефективність виборчого процесу.

Ці поняття взаємодіють у рамках демократичної системи, де кожен елемент підтримує й зміцнює інший. Розвинена електорально-правова культура

стимулює громадянську активність, а високий рівень правової свідомості забезпечує ефективну участь громадян у виборчих процесах, що сприяє зміцненню демократичних інститутів і розвитку громадянського суспільства [4, с. 706].

Щодо теоретичних підходів до вивчення громадянського суспільства, його інститутів і функцій у контексті електоральних процесів варто зазначити, що вони охоплюють різноманітні аспекти, що визначають взаємодію між громадянською активністю, електоральними процесами та демократичними інститутами. Розгляд цієї взаємодії є важливим для розуміння ролі громадянського суспільства в забезпеченні демократії та стабільності політичних систем. Тільки через вивчення цих підходів можна чітко визначити, як електорально-правова культура взаємодіє з іншими складниками громадянського суспільства і як ця взаємодія впливає на функціонування демократичних інститутів, забезпечення прав і свобод громадян, а також на ефективність політичних процесів загалом.

Розглянемо теоретичні підходи до вивчення громадянського суспільства, його інститутів і функцій у контексті електоральних процесів. Кожен із цих підходів вносить важливий вклад у розуміння взаємодії між громадянською активністю, електоральними процесами й демократичними інститутами. Для зручності аналізу ці підходи можна класифікувати за кількома основними напрямками, що стосуються як практичних, так і теоретичних аспектів функціонування громадянського суспільства в умовах виборчого процесу (див. таблицю 1). Ця таблиця дає чітке уявлення про основні теоретичні підходи до вивчення громадянського суспільства й електоральних процесів, а також визначає їхню роль і значення в контексті демократичного розвитку та ефективності політичних інститутів.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до вивчення громадянського суспільства й електоральних процесів

Підхід	Опис	Ключові аспекти	Важливість у контексті електоральних процесів
1	2	3	4
Ліберально-демократичний підхід	Громадянське суспільство є основою стабільності демократичних процесів, а електоральна культура забезпечує активну участь громадян у політичних виборах	– Роль громадян у політичній участі – Взаємодія між громадянським суспільством і державними інститутами	Підтримка демократичних процесів через забезпечення виборчих прав громадян
Соціологічний підхід	Вивчення соціальних умов і процесів, які впливають на громадянську активність та участь у виборах	– Політична соціалізація – Соціальна мобільність та економічний статус громадян	Оцінювання впливу соціальних факторів на участь у виборах і формування електоральної культури
Інституціональний підхід	Дослідження ролі інститутів громадянського суспільства (партій, НГО, медіа) у політичних процесах	– Політичні партії та громадські організації – Медіа як інструмент політичного впливу	Вивчення інституційних механізмів взаємодії громадян із політичними процесами

1	2	3	4
Критичний підхід	Аналіз політичних маніпуляцій, зловживань і впливу негативних практик на виборчі процеси	– Політичні маніпуляції та дезінформація – Протидія авторитарним тенденціям у виборчих процесах	Виявлення загроз демократії через маніпуляції виборчими процесами
Підхід до технологічних змін	Оцінювання впливу технологій, зокрема соціальних мереж та інтернету, на вибори й громадянську участь	– Роль соціальних медіа – Вплив цифрових технологій на політичні кампанії та виборчі процеси	Вивчення нових інструментів мобілізації громадян у виборчих кампаніях
Культурно-антропологічний підхід	Дослідження культурних аспектів, які впливають на електоральну поведінку та взаємодію з політичними інститутами	– Культурні традиції й політична культура – Вплив етнічних і релігійних факторів на політичну активність	Аналіз культурних чинників, які визначають громадянську активність і виборчу поведінку

Джерело: розроблено авторами

Важливою частиною дослідження є аналіз сучасних викликів, зокрема впливу глобалізації, інформаційних технологій і політичних маніпуляцій на функціонування електорально-правової культури та громадянського суспільства [5]. Зосередження на питаннях дезінформації та маніпуляцій із виборчими процесами стає надзвичайно актуальним в умовах швидких змін у глобальному політичному ландшафті. Вплив сучасних інформаційних технологій, зокрема соціальних мереж, створює нові можливості для політичних маніпуляцій, що можуть значно спотворювати результати виборів і підривати довіру громадян до політичних інститутів.

Дезінформація та фейкові новини активно використовуються для маніпулювання громадською думкою, змінюючи політичні орієнтації виборців і впливаючи на їхні виборчі рішення. Це створює серйозну загрозу не лише електоральній справедливості, а й демократичним процесам загалом. Маніпуляції з виборчими процесами ставлять під сумнів об'єктивність політичних інститутів, які мають забезпечувати чесність і прозорість виборів. Таким чином, сучасні виклики вимагають розроблення нових підходів до електорально-правової культури, яка має бути стійкою до маніпуляцій і здатною забезпечити ефективну громадянську участь у демократичних процесах [6, с. 121].

Загроза політичних маніпуляцій і дезінформації вимагає комплексного підходу до захисту демократичних принципів, зміцнення громадянського суспільства й розвитку електорально-правової культури. У зв'язку з цим важливо адаптувати теоретичні підходи до нових реалій глобалізованого й технологічно насиченого світу, що дасть змогу ефективно протидіяти політичним маніпуляціям і зміцнювати демократичні інститути.

Також зазначимо, що важливим аспектом для розуміння динаміки електоральних процесів в умовах швидких соціально-політичних змін

є необхідність розроблення нових підходів до підвищення ефективності демократичних процесів, посилення громадянської свідомості й зміцнення інститутів демократії, зокрема, через розвиток електорально-правової культури. З огляду на сучасні соціально-економічні й політичні виклики, зокрема глобалізацію, технологічні інновації та політичні маніпуляції, такі підходи мають стати основою для адаптації демократичних інститутів до нових реалій.

Одним із важливих напрямів є розвиток освітніх програм з електоральної культури, які сприятимуть підвищенню політичної грамотності громадян і забезпечать їхню здатність до критичного аналізу політичної інформації. Це допоможе протидіяти поширенню дезінформації та маніпуляціям, що активно використовуються під час виборчого процесу, особливо в умовах сучасних технологій. Крім того, необхідно зміцнювати інститути демократичного контролю, забезпечуючи їх незалежність і прозорість у процесі проведення виборів, що дасть змогу мінімізувати можливості для фальсифікацій і політичних маніпуляцій. Важливим є впровадження інноваційних технологій, таких як електронне голосування й автоматизовані системи підрахунку голосів, що дасть можливість забезпечити більшу прозорість і безпеку виборчого процесу.

Також важливо стимулювати громадянську активність через створення платформ для участі громадян у політичному процесі, таких як петиції, громадські обговорення та місцеві вибори. Це дасть змогу підвищити рівень відповідальності громадян за розвиток демократичних процесів і зміцнити зв'язок між державою та суспільством.

Розвиток громадянського суспільства також має відбуватися через підтримку незалежних ЗМІ та громадських організацій, що здатні здійснювати моніторинг виборчого процесу й боротися з політичними маніпуляціями та корупцією. Важливою

є роль міжнародного співробітництва у сфері демократичних процесів, що допоможе впровадити міжнародні стандарти й практики, спрямовані на підтримку чесних і прозорих виборів.

З урахуванням цих аспектів можна запропонувати низку рекомендацій для підвищення ефективності демократичних процесів і зміцнення електорально-правової культури. Це включає розроблення національних програм підвищення політичної грамотності, упровадження інноваційних технологій для забезпечення прозорості виборчих процесів, боротьбу з дезінформацією через освітні кампанії, а також залучення молоді до політичних ініціатив для створення більш активного й відповідального громадянського суспільства.

Висновки. Аналіз електорально-правової культури та громадянського суспільства в умовах сучасних соціально-політичних і глобалізаційних викликів дає змогу зробити висновок, що взаємодія цих двох складників є основою для забезпечення демократичних процесів і стабільності політичних систем. Розвиток електорально-правової культури відіграє ключову роль у формуванні активного, свідомого й відповідального громадянства, що є необхідним для функціонування ефективної демократії.

Сучасні глобалізаційні тенденції, вплив інформаційних технологій, а також політичні маніпуляції ставлять нові виклики перед демократичними інститутами та процесами. Важливою є потреба в розвитку нових підходів, які включають освітні ініціативи, інноваційні технології, зміцнення інститутів демократичного контролю й активізацію громадянської участі. Водночас особливу увагу варто приділяти боротьбі з дезінформацією та політичними маніпуляціями, що можуть негативно вплинути на виборчі процеси й політичні інститути.

Рекомендації, що сформульовані в ході дослідження, спрямовані на підвищення політичної грамотності, посилення прозорості виборчих процесів і зміцнення громадянської активності. Вони також передбачають необхідність міжнародної співпраці для впровадження демократичних стандартів і протидії викликам, із якими стикаються сучасні демократичні системи. Загалом ефективне поєднання електорально-правової культури й активного громадянського суспільства є запорукою розвитку стабільних, демократичних та ефективних політичних інститутів, здатних адекватно реагувати на швидкі зміни в глобальному політичному ландшафті.

Щодо перспектив подальших досліджень, то важливим напрямом є здійснення порівняльного аналізу впливу глобалізаційних процесів і розвитку інформаційних технологій на електоральні процеси в різних країнах, зокрема, на прикладі країн, що переживають процеси демократичних перетворень. Такі дослідження дадуть змогу виявити, як глобалізація та технологічні інновації формують електоральну культуру, впливають на громадянську активність і політичні процеси, а також оцінити їхній вплив на стабільність демократичних інститутів.

Особливо актуальним є вивчення впливу цифрових технологій, зокрема соціальних мереж та онлайн-платформ, на процеси політичної участі. Це дасть змогу оцінити, як технології можуть сприяти зміцненню або, навпаки, підірвати електорально-правову культуру, особливо в умовах поширення фейкових новин і дезінформації. Порівняння досвіду різних країн дасть змогу знайти найкращі практики для забезпечення прозорості, чесності й доступності виборчих процесів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арабаджиев Д.Ю. Громадський моніторинг за виборчим процесом в Україні : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2014. 314 с.
2. Поліщук І.О., Сахань О.М. Категорія «електоральна культура». *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія»*. 2019. № 2 (41). С. 52–69.
3. Фарафонова І.А. Фактори, які впливають на електоральну поведінку. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. № 15 (2). С. 49–55.
4. Бабарикіна Н.А., Сергієнко Т.І. Сталий розвиток громадянського суспільства в період гібридних війн. *Role of science and education for sustainable development. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts, University of Technology, Katowice Monograph 44*. Copyright by University of Technology, Katowice, 2021. С. 704–713.
5. Електоральна культура та електоральний політичний маркетинг. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/997>.
6. Арабаджиев Д.Ю., Сергієнко Т.І. Інформаційно-психологічна війна як спосіб впливу на громадянське суспільство. *Тиждень науки-2020. Юридичний факультет* : тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13–17 квітня 2020 р. / редкол. : В.В. Наумик (відпов. ред.) Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 120–122.

REFERENCES:

1. Arabadzhyuev, D.Yu. (2014). Hromadskyi monitorynh za vyborchym protsesom v Ukraini [Public monitoring of the election process in Ukraine] : monohrafiya. Zaporizhzhya : Prosvita. 314 s. [in Ukrainian].

2. Polishchuk, I.O., & Sakhan, O.M. (2019). Katehoriya “elektoralna kultura” [Category “electoral culture”]. *Visnyk NYUU imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya*, 2 (41), 52–69 [in Ukrainian].
3. Farafonova, I.A. (2023). Faktory, yaki vplyvayut na elektoralnu povedinku [Factors that influence electoral behavior]. *Filosofiya ta politolohiya v konteksti suchasnoyi kultury*, 15 (2), 49–55 [in Ukrainian].
4. Babarykina, N.A., & Serhiyenko, T.I. (2021). Stalyy rozvytok hromadyanskoho suspilstva v period hibrydnykh viyn [Sustainable development of civil society in the period of hybrid wars]. *Role of science and education for sustainable development. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts, University of Technology, Katowice. Monograph 44. Copyright by University of Technology, Katowice. 704–713* [in Ukrainian].
5. *Elektoralna kultura ta elektoralnyy politychnyy marketynh* [Electoral culture and electoral political marketing]. Retrieved from: <https://social-science.uu.edu.ua/article/997> [in Ukrainian].
6. Arabadzhyev, D.Yu., & Serhiyenko T.I. (2020). *Informatsiyno-psykholohichna viyna yak sposib vplyvu na hromadyanske suspilstvo*. [Information and psychological warfare as a way of influencing civil society]. *Tyzhden nauky-2020*. Yurydychnyy fakultet. Tezy dopovidey naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, Zaporizhzhya, 13–17 kvitnya 2020 r. Zaporizhzhya : NU “Zaporizka politekhnikha”, 120–122 [in Ukrainian].